

ցիկ պաշտօնը. այն 2 տարի անց տրուեց նաեւ «տերանց տէր» Յովհաննէսին: Ենթադրաբար, դա Սահլի որդին է, որը Բաբեկի գերեվարման պատմութեան առիթով արաբական աղբիւրներում կոչուած է Մուսլիա¹⁰: Մեծարանից Ս. Յակոբեանքում մի խաչքարի պատուանդանին այս Յովհաննէսի թողած վիմագիրն է. «:ՅԲ: թուականութ/է/»¹¹ և Հայո [≈853 թ.], ի ժամանակս / Յովսէփի Աղվան/ից/ իշխանի, ես՝ Սողոմ/ոն Մ/եծարանց եպիսկ/ոպոս/ կանգնեցի...»¹²: Յաւելենք, որ Սահլ Սմբատեանի «քաջագոր եղբայրների» մասին վկայութիւն է պահպանել Ժ. դ. վերջի պատմիչ Մովսէս Դասխուրանցին («Յայնժամ արի եւ շքեղատեսակն Սահլ Սմբատեան Եռանշահին տէր՝ քաջագոր եղբայրք իւրովք եւ զօրօքն իւրեանց ի լուսանալ առաւօտուն ի վերայ յարձակեալ...»)¹³, իսկ արաբական աղբիւրները մի տեղեկութիւն են հաղորդում նրա քրոջ նկատմամբ Բաբեկի կատարած ոտնձգութիւնների վերաբերեալ¹⁴: Այդ եղբայրների եւ քրոջ անունները, սակայն, աղբիւրներում վկայուած չեն:

10 Ն. Ադոնց, *Պատմական ուսումնասիրություններ*, Պարիս, 1948, էջ 134-136. V. Minorsky, *Caucasica IV: I. Sahl ibn-Sunbāt of Shakkī and Arrān*, BSOAS, 1953, XV/3, էջ 509-510. Յ. Քիրտեան, *Բաբակ եւ Սահլ իպն Սնպատ*, - «Բազմավէպ», 1958, էջ 9-22, 72-82, 132-139. Ա. Յակոբեան, *Պատմա-աշխարհագրական եւ վիճագրագիտական հետազոտություններ*, էջ 266-268:

11 *Դիւան հայ վիմագրութեան*, պր. V, էջ 12 (N 1): Այստեղ եւ ստորեւ բնագրերում բոլոր ընդգծումները մերն են: Վիմագրերի եւ յիշատակարանների բնագրերում դրել ենք հետեւեալ փակագծերը. [] – վերականգնում, [] – աւելորդ տառեր, { } – կորսուած հատուած, / – տողաւարտ:

12 Մովսէս Կաղանկատուացի, *Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի*, քննական բնագիրը եւ ներածութիւնը Վ. Առաքելեանի, Եր., 1983 (այսուհետեւ՝ ՊԱ), գիրք Գ, գլ. ԻԲ, էջ 340-341:

13 Տե՛ս Իբն ալ Ասիր, թարգմ. բնագրից, առաջաբանը եւ ծանոթագրութիւնները՝ Ա. Տէր-Ղեւոնդեանի (*Օտար աղբիւրները Հայաստանի եւ հայերի մասին*, 11. *Արաբական աղբիւրներ*, Բ), Եր., 1981, էջ 143:

855 թ. Բուղա ոստիկանի կողմից Սահլը եւս գերեվարուեց ու իր Ատրներսեհ որդու հետ, բազմաթիւ հայ իշխանների նման, տարուեց Միջագետք: 862 թ. Ատրներսեհն ազատ արձակուեց եւ հայրենիք վերադարձաւ, ուր շարունակեց իշխանութեան ամրապնդման գործը: Ըստ Դասխուրանցու՝ նա կառուցեց Հանդաբերդ ամրոցը՝ Տրտուի Լեւ վտակի հովտում, իսկ նրա կին Սպրամը՝ Սողք գաւառի Նորավանքը՝ Սեւանայ լճի աւազանում: Նրանց աւագ որդին՝ 881 թ. Մեծ Մագրայի մեծադիր խաչքարը կանգնեցնող Գրիգոր Ատրներսեհեանը¹⁴, Հաւախաղաց բերդը կառուցելուց յետոյ իր իշխանութիւնը տարածել էր նաեւ՝ աղբիւրի բնորոշմամբ՝ «այն կողմ»՝ Գարդման եւ Քուստի Փառնէս գաւառների վրայ, որտեղ առաւել ամրապնդուեց («առհասարակ տիրեաց») եւ Ժ. դ. սկզբին Փառխոսի հզօր իշխանութեան (հետագայում՝ Թագաւորութիւն) հիմնադիրը դարձաւ նրա 5 որդիներից երրորդը՝ Սահակ Սեւադան¹⁵:

Ուղղելով Բագրատ Ուլուբաբեանի մի վրիպումը՝ կարեւոր է արձանագրել, որ Փառխոսի հետ զուգահեռաբար հզօրացած Խաչէնի իշխանութիւնն սկսում է ոչ թէ Սահակ Սեւադայի որդուց¹⁶, այլ նրա մի

14 *Դիւան հայ վիմագրութեան*, պր. IV, Գեղարքունիք, կազմեց Ս. Գ. Բարխուդարեանը, Եր., 1973, էջ 334, N 1358 («ՅԼ: թվականութեան Հայոց [=881 թ.], ես՝ Գրիգոր Ատրներսեհեան՝ Սիւնեաց եւ Աղվանից իշխան, կանգնեցի զ[ա]յուրք Աշխաւ...»): Ըստ Մովսէս Դասխուրանցու (*ՊԱ*, գիրք Գ, գլ. ԻԲ, էջ 341)՝ նրա եղբոր անունն *Ապուսեթ* էր. = *Աբու Սեթ, այսինքն՝ արաբական ձեւով՝ Սեթ աւագ որդու հայր՝ (եւ գուցէ, այդ *Սեթ-ի հայկական անուանատարբերակը պիտի եմթադրել տոհմական *Սեւադայ):

15 ՊԱ, գիրք Գ, գլ. ԻԲ, էջ 340-341: Հմմտ. Ա. Ա. Акопян, *Албания-Алуанк в греко-латинских и древнеармянских источниках*, Ереван, 1987, էջ 213-214:

16 Բ. Ա. Ուլուբաբեան, *Խաչէնի իշխանությունը X-XVI դարերում*, Եր., 1975, էջ 101-102 (հմմտ. Ա. Ա. Акопян, *Албания-Алуанк*, էջ 241, ծմթ. 118):